

2002. — 752 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии»).
12. Психологическая энциклопедия / [ред. Р. Корсини, А. Ауэрбах]. — 2-е изд. — СПб. : Питер, 2003. — 1094 с.
13. Психология и этика делового общения: Учебник для вузов / [ред. проф. В. Н. Лавриненко]. — 4-е изд., перераб. и доп. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 415 с.
14. Тимошенко В. М. Формування професійного іміджу майбутнього викладача вищої школи. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2010_7/files/PD710_52.pdf.

УДК 159.92

А. М. Крицька

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ

Анотація

У статті розглянуто проблему формування художнього смаку як необхідної умови розвитку професійної компетентності майбутніх дизайнерів.

Ключові слова: професійна компетентність, художній смак, майбутній дизайнер.

Аннотация

В статье рассмотрено формирования художественного вкуса как необходимого условия развития профессиональной компетентности будущих дизайнеров.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, художественный вкус, будущий дизайнер.

Постановка проблеми. Професійна компетентність є якістю особистості та характеризує рівень її інтеграції у те чи інше специфічне середовище професійної діяльності. Будь-яка сфера професійної діяльності у силу інтегральних тенденцій сучасної людської цивілізації (що виявляється у глобалізації, появі міждисциплінарних наукових напрямів та потребі суспільства у творчому багатогранному спеціалісті) так чи інакше пов'язана з багатьма суміжними сферами професійної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Формування художнього смаку як необхідної складової розвитку професійної компетентності у майбутніх дизайнерів присвячені роботи С. Максименка, А. Бузова, Б. Лихачова, В. Костомарова, А. Молчанової. Аспекти проблеми, зверненої до розвитку художнього смаку студентів-дизайнерів у процесі освоєння мистецтва,

відображені у працях І. Гончарова, Л. Горюнової, Є. Кв'ятковського, Г. Нейгауза, Б. Немепського, В. Мозгота, Г. Ципіна, Б. Юсова та ін. У висвітленні даної теми вагомі роботи Ю. Борева, Є. Бондаревської, А. Бутова, М. Кагана, А. Павловського, Л. Печко, Е. Торшілової, В. Шестакова, Л. Школяр, Е. Яковлева та ін. У роботах цих авторів розглядаються найбільш загальні і специфічні проблеми розвитку мистецтва у взаємозв'язку із суспільною свідомістю, філософські аспекти формування особистості, теоретичні проблеми, які виступають в якості наукових підстав вивчення природи смаку, а також методологічні аспекти наукового аналізу естетичної свідомості і його складових.

Мета статті. Дослідження психолого-педагогічних умов розвитку професійної компетентності майбутніх дизайнерів, зокрема, формування художнього смаку.

Професійна компетентність сучасного фахівця виходить за рамки, окресленими особливостями його фаху. Спостерігається певний відхід від тенденції формування вузького спеціаліста. Виявляється потреба у формуванні багатопрофільного фахівця, спеціаліста взагалі, що характеризується уніфікованим набором загальнопрофесійних та життєвих якостей (ключових компетентностей), на базі яких отримують становлення інші більш специфічні та вузькопрофесійні аспекти людини.

Художній смак – динамічна, інтегративна особистісна риса, що є передумовою і результатом творчої діяльності, окремий випадок прояву естетичного смаку, що виявляється в оцінюванні і створенні творів мистецтва.

Формування художнього смаку здійснюється за умови:

- наявності можливості творчого вибору в образотворчій діяльності;
- оволодіння різними художніми прийомами, матеріалами та техніками виконання живописних та графічних композицій;
- використання наочного матеріалу.

У багатьох сучасних наукових дослідженнях дефініції «естетичний смак» та «художній смак» або ототожнюють (С. Максименко, Л. Коган, Т. Лісінська,

В. Мозгот, О. Падалка, Ю. Пітерін, В. Скатерщиков), або розглядають як вищу форму вияву одного відносно іншого (А. Ахметов, Є. Кв'ятковський, О. Коробко).

Л. Коган пояснює естетичний і художній смак як відносно стійку систему оцінок явищ естетичної значимості, відповідно до визначених естетичних поглядів, почуттів та ідеалів людини [3].

В. Скатерщиков із цього приводу зазначає, що все, що стосується мистецтва, ми називаємо художнім, тому естетичний смак щодо мистецтва варто називати художнім смаком [62]. Втім художній смак має і свої особливості, головна з яких полягає в тому, що особистість завдяки художньому смаку має здатність правильно розуміти і естетично оцінювати художні твори, а також створювати естетично виразні твори мистецтва, це залежить від того, наскільки добре особистість розбирається в мистецтві, та наскільки глибоко його розуміє. Отже, художній смак передбачає певну художню освіченість особистості.

Таку ж думку висловлює Л. Левчук, котрий розглядає художній смак як особливу модифікацію естетичного смаку, що формується тільки через спілкування зі світом мистецтва і значною мірою визначається художньою освітою людини, знанням історії мистецтва, законів формотворення різних видів мистецтва, знайомством із літературно-художньою критикою [4].

В. Мазепа визначає художній смак як найголовніший елемент естетичного смаку, що є властивістю особистості як індивідуальності [6]. Він тяжіє до одиничного тому, що в більшій мірі пов'язаний з емоційною культурою людини. У художньому смаку присутній естетичний ідеал, але більш опосередковано, через індивідуально сприйняті, освоєні і включені в духовно-практичне життя людини художні образи. Згідно з точкою зору дослідника, саме художній смак впливає на формування індивідуальності особистості. Засобом його формування виступає художній образ.

А. Семашко підкреслює, що у категорії «художній смак» немов знімаються враження від художнього твору, накопичений досвід, а потім за

допомогою раціональних засобів пізнавальної діяльності (оцінок, міркувань) здійснюється регулювання задоволення потреб. Автор наголошує, що смаком володіє особистість і всі художні потреби здійснюються під постійним контролем смаку [8]. Це стає можливим тому, що в смаку «налагоджена», під впливом художніх поглядів як компонент світогляду, художня норма, що через смак впливає на перебіг і розвиток художньої потреби». Пояснюючи природу художнього смаку його складними взаєминами з художніми потребами, нормами, поглядами особистості.

Ми розуміємо художній смак, насамперед, як здатність відрізнити, цінувати і любити таке мистецтво, яке правдиво відображає дійсність, хвилює своєю високою ідейністю, великим глибоким змістом, відбиває кращі почуття і думки народу, які виражені доступними художніми засобами, що змушують найбільш інтенсивно, емоційно і естетично переживати твори мистецтва і насолоджуватися ними. Найважливішим, на думку дослідника, є його суспільне призначення, що служить для посилення естетичної природи особистості.

На нашу думку, художній смак має інтегруючий характер, який розглядається у двох аспектах:

– духовно-ціннісному, до якого входить соціальна та історично сформована система цінностей особистості й основних проблем, які впливають на сенс життя, шляхи досягнення гармонії, краси і досконалості;

– соціокультурному, який полягає в тому, щоб усвідомити можливі і виділити необхідні форми і напрямки художньої оцінки особистістю всього різноманіття навколишнього світу мистецтва [7].

Під професійною компетентністю майбутнього дизайнера ми розуміли творче осмислення виробничих ситуацій і комплексний підхід до їх розгляду, володіння способами професійно-інтелектуальної діяльності, аналітичними, проектувальними, конструктивними вміннями, кількома суміжними видами професійно-дизайнерської діяльності (дизайн в рекламних технологіях, дизайн у поліграфії, дизайн в проектуванні Інтернет-матеріалів), наявністю художнього смаку тощо [2].

Особливості художнього смаку в практичному застосуванні розглядається нами як відносно стійка властивість особистості, що виникла в процесі практичних занять образотворчою діяльністю, та виражається наявністю в людини внутрішньої норми та виступає як критерій емоційно-естетичної оцінки дійсності і способів її матеріалізації в специфічних засобах мистецтва. На думку автора дослідження, таке пояснення не є повним, але підкреслює те, що художній смак у творчості – це не володіння художньою формою або стереотипом дій, а наявність внутрішньої міри, що спирається на здібності та властивості особистості. Тобто художній смак – це риса особистості, обов’язково пов’язана з певною художньою діяльністю.

Нами виокремлено наступні рівні прояву смаку:

- *психофізіологічний* – смак постає як одна з рушійних мотиваційних психічних рис, що постійно корегує вчинки та діяльність особистості;
- *соціальний* – смак виступає як діалектична єдність суспільного та особистісного, колективного та індивідуального;
- *гносеологічний* – індивідуальний вияв смаку базується завжди на в нормованих у суспільному житті уявленнях про різноманітні прояви естетичного;
- *онтологічний* – сам по собі художній смак розвивається разом з розвитком людини, навіть будучи сформованим, він не залишається незмінним.

Отже, дослідники розкривають механізм взаємовідносин усіх сторін прояву смаку таким чином, що в психологічному ключі художній смак являє собою особливу багатосторонню обумовлену властивість людини, яка органічно включає в себе різні властивості почуттєвої свідомості й інтелектуальну, логічно обґрунтовану, систему переваг і оцінок, що надбудовується над емоційно-почуттєвою сферою та відбиває усебічні ціннісні орієнтації особистості.

Особливості, що зумовлюють структурні компоненти художнього смаку:

- *психофізіологічні* – розвиненість органів чуття, емоційна чутливість, особливості реагування;

– *когнітивні* – розвиненість образного і абстрактно-логічного мислення, схильність до асоціативного, аналітико-синтетичного мислення;

– *естетичні* – обізнаність у галузі мистецтва, естетичних нормах суспільства, історії культури, законів існування і створення краси.

Отже, художній смак – конкретно індивідуалізована вища форма особистісного вияву смаку, що реалізується в художній діяльності і прагне до естетичної досконалості.

Ми визначаємо художній смак як необхідну складову професійної компетентності особистості, що характеризується чутливістю до сприймання і переживання естетичного в усіх його проявах, здатністю усвідомлено і аргументовано оцінювати природні предмети, явища, предмети мистецтва з точки зору їх естетичності, та здатність здійснювати професійну діяльність за законами та зразками естетичного.

Формування художнього смаку як важливої складової професійної компетентності у майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки включає розвиток здібностей художнього сприйняття явищ мистецтва і дійсності, навичок естетичної оцінки і міркувань, формування системи естетичних потреб та інтересів. Встановлено, що у процесі розвитку художнього смаку у майбутніх дизайнерів створюється система особистісних критеріїв у сфері художньо-естетичної діяльності та ціннісних орієнтаціях професіонала.

Критерії художнього смаку майбутніх дизайнерів:

1. Відчуття єдності форми і змісту художнього твору;
2. Загальнокультурна ерудиція;
3. Професійні вміння: сприймати, аналізувати, оцінювати художній твір;
4. Професійні знання (естетичні, художні);
5. Професійний розвиток навичок творчої діяльності;
6. Якість і змістова узгодженість естетичних і художніх оцінок, асоціацій та метафор;
7. Відчуття композиційного рішення;

8. Завершеність художнього задуму;

9. Відчуття міри у процесі відбору найбільш характерних художніх фактів і явищ для визначення епохи конкретного автора та напрямку мистецтва.

Теоретичний аналіз джерельної бази показав, що художній смак не є вродженою рисою людини і його не можна зводити до психофізіологічних реакцій. Це соціальна, духовна риса людини, що формується у процесі виховання та навчання. Як керований і педагогічно регульований процес, формування художнього смаку відображає естетичні уподобання майбутнього дизайнера і залежить від змісту міркувань, оцінок, ступеня творчого підходу до діяльності. Вибірковість смакових уподобань зумовлює характер напрямів художньо-творчої діяльності та естетичного самовдосконалення особистості. Про рівень розвитку художнього смаку майбутніх дизайнерів свідчить їхня художня культура. Потенційна в соціальному і художньому плані розвитку, вона характеризується яскравою динамічністю й критичною селективністю. Особливого значення проблема розвитку смаку набуває стосовно досліджуваної категорії студентів – дизайнерів. Їхнє навчання розцінюється як активний період набуття знань у поєднанні з пошуком власної позиції, естетичних цінностей, які мають тенденцію до змінювання, перебуваючи у процесі становлення.

На підставі здійсненого аналізу ми визначаємо *художній смак* як складну інтегративну властивість особистості, яка акумулює естетичне ставлення, ціннісно-орієнтаційні критерії, гармонійну єдність раціонального та емоційного й передбачає здатність індивіда до цілеспрямованої, орієнтованої на ідеал естетично-творчої діяльності. В процесі дослідження було окреслено структуру художнього смаку (рис. 1):

Рис. 1. Структура художнього смаку

У майбутніх дизайнерів формування художнього смаку – один із найважливіших компонентів їх фахової підготовки. Досліджуючи шляхи формування й розвитку цієї риси у студентів дизайнерських спеціалізацій, необхідно враховувати вплив розвинутого художнього смаку на всю подальшу їх фахову діяльність. Лише високоосвічений фахівець із тонко розвиненим художнім смаком, здатний оцінити естетичне значення мистецьких творів, збагнути їх глибокий гуманістичний зміст, оцінити довершеність форми і адекватність засобів задуму, може у власній професійній дизайнерській діяльності керуватися високорозвиненою художньою рефлексією, що спонукатиме його до неперервного фахового самовдосконалення й художнього саморозвитку.

Процес формування художнього смаку – складова частина художнього виховання та освіти. Смак формується як за допомогою мистецтва, так і естетично організованим оточенням людини. Не применшуючи важливості різноманітних засобів, які формують смак людини, ми надаємо вирішальне значення образотворчому мистецтву.

У процесі формування художнього смаку в структурі особистості дизайнера можна виокремити три підсистеми. *Першу підсистему* утворюють психічні та фізіологічні властивості особистості, що забезпечують естетичне сприйняття, переживання, їх вибірковість як можливість. *Друга підсистема* постає в результаті усвідомлення естетичного ідеалу та всього того, що його забезпечує і відтворює у матеріальних і духовних об'єктах. *Третю підсистему* утворює художній смак як риса особистості дизайнера, що проявляється і реалізується у його професійній діяльності. Зони перетину підсистем з основними рівнями структурної організації особистості дизайнера, як професіонала, утворює його актуалізований естетичний досвід, на базі якого особистість як суб'єкт пізнавальної і естетичної діяльності здійснює свій вибір.

Аналіз моделі процесу формування художнього смаку дозволяє виявити механізм становлення особистості дизайнера як професіонала, що усвідомлює естетичне та відтворює його в своїй діяльності.

Одним з найбільш впливових чинників розвитку особистості є мистецтво. Для особистості воно виступає засобом пізнання самого себе і навколишнього середовища, формує звички контролю за власним фізичним, розумовим і емоційним станом і його розвитком. Вплив мистецтва на особистість відбувається на трьох рівнях її психологічної організації, а саме: психофізіологічному (через активізацію зорових, слухових та інших рецепторів із подальшою зміною фізіолого-біологічних ритмів організму), психологічному емоційно-вольовому (через стимулювання психологічної активності або психологічної розрядки, релаксації), соціально-психологічному (через катарсичну реакцію, яка перетворює та гармонізує її особистісні стани та риси, саме на цьому рівні найбільш ефективно реалізується виховна функція мистецтва).

Процес становлення дизайнера-професіонала виявляється багатоплановим, але завжди індивідуальним процесом розвитку і саморозвитку особистості в професійній компетентності його діяльності.

Визначаючи специфіку формування художнього смаку майбутніх дизайнерів, необхідно, перш за все, конкретизувати головні завдання професійної підготовки:

– розвиток здібностей цілісного сприйняття, пізнання, оцінювання і перетворення оточуючого предметного середовища як об'єкта і сфери дизайну у різноманітності проявів, розуміння завдання організації предметного світу в умовах існування сучасної людини;

– вивчення законів природного і суспільного розвитку, що обумовлюють діяльність людини та соціальні відношення у сучасному світі;

– формування художнього світобачення, художньо-конструкторського мислення, розвиток індивідуальних творчих здібностей, розвиток художнього смаку;

– вивчення досягнень в галузі матеріально-художньої культури, розвиток здібностей критичного засвоєння творчого спадку, наслідування прогресивних новаторських традицій;

– розвиток здібностей самостійної пізнавальної діяльності, новаторського творчого підходу до діяльності;

– оволодіння професійними знаннями в галузі науки, техніки та мистецтва, що обумовлюють і визначають ступінь підготовленості майбутнього спеціаліста;

– навчання професійній проектній майстерності, глибоке оволодіння спеціальними знаннями, практичними вміннями та навичками.

Ознаками професіоналізму майбутніх фахівців-дизайнерів є здатність використовувати різноманітні засоби візуалізації творчих пропозицій, постійний розвиток і саморозвиток природних здібностей, власного відчуття гармонії, краси, вміння науково осмислювати закони формотворення, знання технології виготовлення речей, матеріалів і їх властивостей, використання принципу економічності дизайн-діяльності, розуміння сутності і смислового навантаження об'єкту розробки, вміння генерувати проектну культуру суспільства.

У дизайнерській творчості значне місце посідає уява і емоційно-образна сфера. Формування уяви є важливим компонентом формування художнього смаку дизайнера. Вищим щаблем уяви є творча уява – створення образів, що відображають нові, невідомі зв'язки і риси предметів та явищ внутрішнього світу.

Більшість студентів мають недостатній рівень розвитку професійної компетентності, з недостатньо розвиненим художнім смаком. Традиційна система навчання у вищих навчальних закладах недостатньо спрямована на формування художнього смаку та на підготовку майбутніх спеціалістів дизайну до професійної діяльності. Одержані результати переконують у необхідності вдосконалення роботи вищих навчальних закладів щодо формування художнього смаку у майбутніх дизайнерів та готовності до професійної діяльності.

Сучасна дизайнерська професійна діяльність набуває нових ознак: стає різноманітнішою, варіативнішою, такою, що враховує потреби, можливості й

психологічні особливості широкого спектру споживачів; гнучкою, адаптивною, здатною реагувати на зміни у ринковому просторі, неповторною, більш творчою за характером, гуманістично спрямованою.

Отже, можна зробити **висновок**, що формування художнього смаку особистості – найважливіша психолого-педагогічна умова становлення професійної компетентності майбутніх дизайнерів, що виявляється передусім у створенні: світових шедеврів мистецтва, дизайнерського моделювання одягу та аксесуарів; зачіски і макіяжу; меблів, інтер'єру та обладнання; оформлення ландшафту; дизайну комп'ютерної графіки, реклами, поліграфії тощо. Без втілення художнього смаку жодна продукція не буде конкуренто спроможною в сучасних ринкових умовах. Тут діє закономірність: чим вища споживацька культура світового соціуму й українська, зокрема, тим помітнішу роль у цьому відіграють смаки.

Summary

In the article the problem of forming of artistic taste is considered as a necessary condition of development of professional competence of future designers.

Keywords: professional competence, artistic taste, future designer.

Список використаних джерел

1. Буров А. И. Эстетика : проблемы и споры. Методологические основы дискуссий в эстетике. – М. : Искусство, 1975. – 176 с., С. 129.
2. Киященко Н. И., Лейзеров Н. Л. Эстетический вкус // Эстетическое сознание и процесс его формирования. – М., 1981. – 255 с., С. 124
3. Коган Л. Н. Художественный вкус / опыт конкретно-социологического исследования. – М. : Мысль, 1966. – 214 с., С. 22.
4. Левчук Л. Т. Західноєвропейська естетика ХХ століття. Навчальн. посібник. – К. : Либідь, 1997. – 224 с., С. 57.
5. Литвинова Н. І. До проблеми розвитку творчого потенціалу особистості // Творча спадщина Г. С. Костюка та сучасна психологія: Зб.наук, праць. – К., 2000. – С. 116–121.
6. Мазепа В. И., Нестеренко В. Г, Малахів В. А. и др. Эстетическое сознание и художественная культура (проблемы взаимодействия). – К. : Наукова думка, 1983. – 280 с., С. 145.
7. Мозгот В. Г. К проблеме социокультурной детерминации музыкально-художественного вкуса Текст. / В. Г. Мозгот // Вопросы психологии. – 1991. – № 1. – С. 64–71.

8. Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика. – М.: Педагогика, 1976. – 280 с.
9. Семашко А.Н. Социально-эстетические проблемы развития художественных потребностей. Киев – Одесса: Главное изд-во объединения «Вища школа», 1985.– 175 с.
10. Торкатюк В. О. Основні напрями удосконалення дизайн-освіти // Художня освіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку: Матеріали наук.-практ. конф. – К., 1998. – .

УДК 37.011.31:371.14

Н.О. Матвєєва

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Аннотация

В статье автор раскрывает характерные особенности одаренности, акцентирует внимание на возрастных особенностях младших школьников, предлагает пути выявления способностей. Особенная роль назначена родителям одаренных детей и учителям, которые должны сотрудничать в данном направлении.

Ключевые слова: сотрудничество, одаренность, способности, талант, креативное мышление.

Постановка проблеми. Майбутнє України залежить від багатьох чинників. Одним із них є її інтелектуальна могутність, творчий потенціал молоді, її бажання засвоювати нові знання, створювати технологічні новації, творчо мислити і виробляти конструктивні рішення. Тому обдарована, інтелектуальна та небайдужа до долі своєї країни молода людина перебуває сьогодні в епіцентрі суспільної свідомості й оточена особливою увагою. Сучасна школа, зокрема, покликана розбудити, виявити творчі сили дитини для того, щоб спонукати її надалі до творчої діяльності. На це націлюють, власне, й основні державні документи про освіту. Так, Національною доктриною розвитку освіти в Україні у XXI ст. передбачено створення належних умов для гармонійного розвитку кожної особистості, її творчої реалізації: "В Україні повинні забезпечуватись прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти, а також самореалізація особистості протягом життя".

Як виховати людину-стратега, проектувальника нового життя, суб'єкта творчості? Без сумніву, таке завдання вимагає відмови від стереотипів, застарілих цінностей і підходів, пошуку нових ідей. Одним із провідних